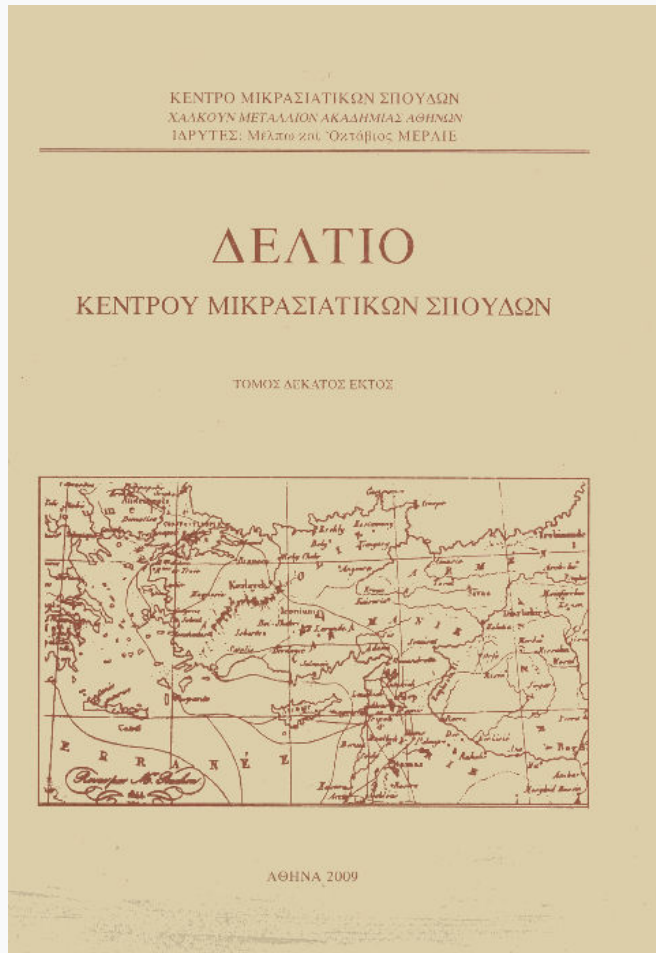

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 16 (2009)

Anthony Bryer with David Winfield, Selina Balance and Jane Isaac, The Post-Byzantine Monuments of the Pontos . A Source -Book

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

doi: [10.12681/deltiokms.23](https://doi.org/10.12681/deltiokms.23)

Copyright © 2015, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κιτρομηλίδης Π. Μ. (2009). Anthony Bryer with David Winfield, Selina Balance and Jane Isaac, The Post-Byzantine Monuments of the Pontos . A Source -Book. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 16, 429–431. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.23>

Anthony Bryer with David Winfield, Selina Balance and Jane Isaac, *The Post-Byzantine Monuments of the Pontos. A Source-Book*, Aldershot: Ashgate/Variorum, 2002, xix, 310 p., fig., plates.

Ὁ Anthony Bryer εἶναι σήμερον ὁ πρῶτανος τῶν Ποντιακῶν σπουδῶν. Μὲ τὸ ἐπιβλητικὸ συγγραφικὸ του ἔργον γιὰ τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τοῦ Πόντου ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς διακυμάνσεις τῶν ἱστορικῶν πεπωμένων τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν τῆς Τραπεζούντας ἕως τῆ σύγχρονη ἐποχῆ, ὁ Bryer ἔχει καταστῆ μιὰ ἐντυπωσιακὴ παρουσία ποῦ συνδυάζει τὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιβολὴ μὲ τὴν οἰκειότητα τῆς προσήνειας καὶ τῆς φιλίας γιὰ ὅλους ὄσους ἐγκύπτουν στὴν ἱστορικὴ μελέτη τοῦ Πόντου. Στὸ ἔργον του συνυφαίνονται οἱ ἐπιστημονικὲς παραδόσεις τοῦ ἀγγλοσαξωνικοῦ κόσμου, ἡ μεθοδολογικὴ αὐστηρότητα, ὁ ἐμπειρισμός, ἡ κριτικὴ προσέγγιση τῶν συμβατικῶν παραδοχῶν μὲ τὸν διαρκῆ διάλογο μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς συμβολές τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς τουρκικῆς ἐπιστήμης σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ Πόντου. Ἡ μεθοδολογικὴ του προσέγγιση βασίζεται σὲ ἓνα συνεχῆ διάλογο τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας ποῦ ἐπιτυγχάνει στὸ τελικὸ ἐπιστημονικὸ προῖον νὰ ὑπερβαίνει τὴ συμβατικὴ διάκριση ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας, ἐνσωματώνοντας εὐστοχα τὴν ἀπτή καὶ ὕλικὴ μαρτυρία τῆς ἀρχαιολογίας στὴν ἱστοιογραφία.

Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ διακρίνουν τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ Bryer. Ἐλαβαν τὴν κλασσικὴν τους ἔκφραση στὸ δίτομο ἔργον *The Byzantine monuments and topography of the Pontos* (Dumbarton Oaks Studies ἀρ. 20, 1985), τὸ ὁποῖο ἐξέδωσε μετὰ πολὺχρονας ἔρυνες καὶ ἐπιτόπιες ἐπισκοπήσεις σὲ συνεργασία μὲ τὸν David Winfield. Πρόκειται γιὰ ἔργον κατὰ πάντα μνημειῶδες γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ δύο συγγραφεῖς δικαιοῦνται πράγματι τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς κοινότητος τῶν μελετητῶν τοῦ Πόντου. Ἡ προβληματικὴ καὶ ἡ μεθοδολογία τοῦ παλαιότερου ἐκείνου ἔργου [βλ. βιβλιοκρισία τοῦ Ν. Γκιολέ, *Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 6 (1986-1987), σσ. 419-421] συνεχίζονται καὶ στὸν ἐπόμενον ἀναβαθμὸ τῶν ποντιακῶν ἐρευνῶν τοῦ Bryer, τὴ συλλογὴ τῶν μελετῶν γιὰ τὰ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα τοῦ Πόντου, ποῦ ἐνσωματώνονται στὴν τρίτη κατὰ σειρὰ συναγωγὴ τῶν μελε-

των του στη διακεκομμένη σειρά Variorum Collected Studies, όπου τα έτη 1980 και 1988 αντίστοιχα είχαν φιλοξενηθεί άλλες δύο σημαντικότερες συναγωγές των μελετών του για την ιστορία του Πόντου και της Μικράς 'Ασίας γενικότερα.

Στην υπό ανασκόπηση συναγωγή συγκεντρώνονται μιά σειρά μελετών του Bryer και των συνεργατών του David Winfield, Selina Balance και Jane Isaac, με αντικείμενο τα μνημεία του δεκάτου ένατου αιώνα που άπαντούν στην πόλη και στον νομό της Τραπεζούντας. Οί μελέτες αυτές είχαν αρχικά δημοσιευθεί σε τέσσερις ενότητες στο περιοδικό *Άρχαιον Πόντου*, τόμοι 28 (1966), 29 (1968), 30 (1970) και 32 (1972-1973). Τα ευρήματα της έρευνας είναι πράγματι έντυπωσιακά ως προς την πυκνότητα των μνημείων στην πόλη και την περιοχή της Τραπεζούντας. Με την περιγραφή αυτή της περιοχής της μελέτης τους οί συγγραφείς δηλώνουν την όφελή τους στον σκαπάνέα της έρευνας της χριστιανικής τοπογραφίας και αρχαιολογίας του Πόντου, τον David Talbot Rice, ό όποιος έγκαινίασε τό πεδίο της σχετικής έρευνας με ένα μνημειώδες άρθρο στο περιοδικό *Byzantion* τό 1930. Λέγοντας περιοχή της Τραπεζούντας οί συγγραφείς προσδίδουν τελείως διασταλτική έννοια στον γεωγραφικό αυτό προσδιορισμό: τό πεδίο της έπισκόπησης τους καλύπτει όλόκληρο τον χώρο των μητροπόλεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον 'Ανατολικό και Μεσόγειο Πόντο, δηλαδή τις Μητροπόλεις Τραπεζούντος, Ροδοπόλεως, Χαλδίας και Νικοπόλεως-Κολωνείας και έν μέρος τμήματα των Μητροπόλεων του Δυτικού Πόντου, 'Αμασειας και Νεοκαισαρείας. 'Από έναν αρχικό ύπολογισμό, που χρονολογείται στο έτος 1919, 1.800 ναών, μονών και παρεκκλησίων στην περιοχή του Πόντου, ό Bryer και οί συνεργάτες του σε μιά έρευνητική προσπάθεια που διήρκεσε δεκαπέντε χρόνια μπόρεσαν να έντοπίσουν, να περιγράψουν και να τεκμηριώσουν με σχέδια και φωτογραφίες περίπου τριακόσια μνημεία. 'Αν και ό άριθμός αυτός φαίνεται μικρός έν συγκρίσει προς τον αρχικό ύπολογισμό των πηγών (μόνο τό ένα έκτο) είναι έντούτοις έντυπωσιακός και τεκμηριώνει την έκταση και την πυκνότητα των ελληνικών εγκαταστάσεων στον Πόντο. 'Από τά 300 αυτά μνημεία τά σαράντα τέσσερα εμφανίζονται με ακρίβεια χρονολογημένα βάσει σωζόμενων επιγραφών που τά χρονολογούν μεταξύ του 1580 και του 1904, με τον μέγιστο άριθμό βεβαίως να έντοπίζεται στην περίοδο της μεγάλης οικονομικής άκμης του ποντιακού ελληνισμού μεταξύ 1829 και 1869. 'Ετσι ή άξιοσημείωτη πυκνότητα των χριστιανικών μνημείων τεκμηριώνει τό έντυπωσιακό ιστορικό φαινόμενο ότι στον Πόντο κατά τη διάρκεια της 'Οθωμανικής περιόδου και ιδίως κατά τον 19ο αιώνα τό ελληνόφωνο χριστιανικό στοιχείο διεύρυνε και έπεξέτεινε την έδαφική του βάση και αυτό σε αντίθεση προς όλες σχεδόν τις περιοχές της Μικράς 'Ασίας.

Στή συλλογή προτάσσεται εισαγωγή, όπου εκτίθεται ή ιστορία τής έρευνας μεταξύ 1957 και 1971, και μιá μελέτη του Α. Α. Μ. Bryer, στην οποία τίθενται τá κεντρικά ζητήματα τής ιστορίας του ποντιακού έλληνισμού πριν την έξοδο του 1923-25. Η έρευνα ολοκληρώνεται με τρία χρησιμóτατα παραρτήματα: (α) Σχολιασμένη βιβλιογραφία τής περιγητικής περι Πόντου φιλολογίας, στην οποία παρουσιάζονται τá έργα εκατόν σαράντα δύο περιγητών μεταξύ 1240 και 1969· (β) Πίνακες τών κυβερνητών τής έπαρχίας Τραπεζούντας από την άλωση του 1461 ως τó 1919 και (γ) ó Πίνακας τών 44 χρονολογημένων μνημείων μεταξύ 1580 και 1904.

Όπως γίνεται προφανές από τá προεκτεθέντα, ή συλλογή του Bryer και τών συνεργατών του για τόν Μεταβυζαντινό Πόντο συνιστά ένα ανεκτίμητο έργαλειó έρευνας και ένα ανεξάντλητο χρυσωρυχείó πληροφοριών. Άποτελεϊ τó απαραίτητο βοήθημα κάθε σοβαρής ιστοριογραφικής απόπειρας για τόν Πόντο τών κάτω χρόνων. Ό Α. Α. Μ. Bryer δικαιούται την εύγνωμοσύνη όλων τών μελετητών τής «Ρωμανίας» για την αγάπη, την κριτική ικανότητα και τή φαντασία με τίς όποιες περισυνέλεξε τά θραύσματα τής ιστορίας και τής κληρονομιάς του πολιτισμού της «ίνα μη έξίτηλα γένωνται».

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ